

Kommunförbundet Skåne
FoU Valfärd

Stiftelsen
Allmänna Barnhuset

Delrapport från Allmänna Barnhusets projekt:

”Barn och ungdomars medverkan i den sociala barnavården” – Forskningscirkel i Skåne

Illustratör: Karin Södergren

Lund den 23 augusti 2012
Sammanställt av
Ann-Christine Gullacksen
Anna Wessberg

1. Bakgrund

Allmänna Barnhusets syfte med att driva detta tvååriga projekt är att bidra till att utveckla arbetssätt och hållbara strukturer för en ökad brukarmedverkan i socialt arbete för barn och ungdomar. Den långsiktiga målsättningen är att barn och ungdomars delaktighet i och inflytande över den sociala barnavården ska säkerställas, vilket bl a förutsätter att deras erfarenheter och synpunkter tas tillvara som en kunskapskälla i det praktiska sociala arbetet. Regionala FoU-enheter har erbjudits att delta i projektet genom att organisera forskningscirkel i sina kommuner. Sju FoU-enheter har deltagit i projektet; FoU Västernorrland, Enheten för FoU-stöd Regionförbundet Uppsala län, Utvecklings- och utredningsfunktionen Västmanlands kommuner och landsting, FoU Skåne, FoU Fyrbodal, Fokus Kalmar, Dalarnas forskningsråd. De forskningscirkel som genomförts under det första året syftar till att fördjupa kunskapen inom området och till att identifiera arbetssätt som ska provas under projektets andra år, 2013.

I Skåne har sju kommuner deltagit i forskningscirkeln. Det är: Ängelholm, Sjöbo, Lund, Malmö, Bjuv, Svalöv och Trelleborg. I cirkelarna har man penetrerat olika aspekter av och perspektiv på barns och ungas medverkan i socialtjänst som de och/eller deras familj mottar. Åtta socialarbetare har träffats vid sju tillfällen. Nedan följer en presentation av projektdeltagarna i Skåne. Därefter lämnas en redovisning som utgår från arbetsprocessen i forskningscirkeln. Projektledare för FoU Valfärds engagemang är Greger Nyberg, verksamhetsledare för Individ och familj.

Mer information om projektet finns på Allmänna Barnhusets hemsida:

<http://www.allmannabarnhuset.se/index.cfm?id=443&l=2>

Presentation av cirkeldeltagarna

De åtta deltagarna i forskningscirkeln representerar sju olika kommuner i Skåne, två deltagare kommer från Malmö Stad. Fem av deltagarna är kvinnor och tre är män. Deltagarnas professionella hemvist har bidragit till en mångfald och olika perspektiv i synen på arbetet med barn och ungdomar. Nedan följer en kortfattad beskrivning av deltagarna.

Annette Nilsson – Ängelholms kommun

Socionom som har en delad tjänst på socialtjänsten i Ängelholm, arbetar som socialsekreterare till barn och unga med förhandsbedömningar, utredningar och verkställigheter samt som familjehemssekreterare.

Camilla Persson – Sjöbo Kommun

Enhetschef för socialtjänstens öppenvård för ungdomar i Sjöbo kommun. Socionom och steg 1 - utbildad med drygt 15 års arbetslivserfarenhet.

Harald Gegner, Lunds kommun

Socionom med magisterexamen, arbetar som enhetschef för Familjeresursen i Lunds kommun, en öppenvårdsenhet som ger stöd och behandling till barn,

ungdomar och deras föräldrar. Även ansvarig för Sociala Jouren, som hanterar akuta sociala problem när övriga socialtjänsten inte finns tillgänglig under veckoslut och helger.

Johan Nilsson – Svalövs kommun

Socionom, jobbar som samordnare/familjebehandlare i Svalövs öppenvård som erbjuder familjebehandling, missbruksbehandling, föräldrautbildning, insatser utifrån socialpsykiatri och barngrupper. Jobbar även med ungdomstjänst, KSL (Kriminalitet Som Livsstil) och samarbetsamtal.

Karin Svensson – Bjuvs kommun

Socionom som arbetar som socialsekreterare med insatser i barn och ungdomsgrupp i socialtjänsten i Bjuv.

Pelle Olsson – Västra innerstaden, Malmö Stad

Socionom och arbetar inom Västra Innerstadens Individ och familjeomsorgs öppenvård "Samtalskraft" som han var med och startade för 10 år sedan. "Samtalskraft" arbetar främst med biståndslösa behandlingsinsatser för familjer med barn. Har steg 1-kompetens i både familjeterapi och psykodynamisk psykoterapi samt handledarutbildning inom socialt arbete.

Rana Moghaddam – Malmö Stad

Har en pedagogisk grundutbildning och vidareutbildningar inom socialt arbete. Har arbetat inom IoF i snart 10 år och arbetar nu som sektionschef för Familjestödsverksamheten och Ambulatoriegruppen på Sociala Resursförvaltningen i Malmö.

Åsa-Marie Sundström – Trelleborgs kommun

Socionom med flera vidareutbildningar. Arbetar nu som enhetschef på socialtjänsten i Trelleborgs Familjehemsenhet, Utredningsenhet samt Familjerätt.

Cirkelledare från FoU Välfärd, Kommunförbundet Skåne:

Ann-Christine Gullacksen, docent i socialt arbete, FoU Välfärd

Anna Wessberg, Magister i socialt arbete, FoU Välfärd

Cirkelns arbetsätt

Cirkeln har träffats vid sju tillfällen t o m februari 2012 inklusive introduktionsträffen vid Långholmskonferensen den 1 och 2 september 2011. Ytterligare träffar är inbokade i mars och april 2012. Cirkeln har träffats cirka tre eftermiddagstimmar. Alla möten utom ett har skett i Kommunförbundets lokaler. I gruppen har ingått åtta personer från sju kommuner. Det har varit god närvaro med maximalt två borta vilket gjort att diskussionerna haft kontinuitet. Det har varit två cirkelledare varav en haft ansvar för att dokumentera samtalen.

I samband med deltagarnas presentation av sina arbeten framgick det att samtliga hade en mycket ansträngd arbetssituation av olika anledningar t.ex. extremt stort inflöde av nya ärenden eller osäkerhet pga. omorganisation. Av denna anledning erbjöd sig cirkelledarna att skriva korta minnesanteckningar från träffarna som sändes ut till alla. Cirkeldeltagarna föreslogs att skriva personliga noteringar för att följa hur och om de själva påverkats av cirkelsamtalen i någon riktning, men detta kändes inte nödvändigt. Arbetsmetoden har utgått från att låta gruppen lära känna varandra och tillsammans borra sig in i delaktighetsproblematiken utifrån. Detta har inneburit att samtalen vid de första träffarna fick flyta ganska fritt kring huvudfrågan. I dessa samtal utkristalliserades några centrala aspekter som deltagarna återkom till och tycktes finna viktiga. Cirkelarna hade ett uppdrag att komma fram till ett förslag om hur man kan arbeta vidare med delaktighet och utforma detta som en genomförandeplan. Eftersom cirkeln träffats under begränsad tid med relativt få träffar upplevdes en viss tidspress inför att hinna med denna uppgift. Cirkelledarna valde strategin att fokusera och i viss mån begränsa diskussionerna för att kunna fånga in några centrala frågor som vara möjliga att bearbeta som förslag på en arbetsmodell för ett fortsatt delaktighetsarbete.

Under cirkelarbetets gång har deltagarna haft två praktiska moment som de genomfört på sin arbetsplats mellan cirkelträffarna. Det första momentet var att tillfråga kollegor på arbetsplatsen hur de ser på ordet brukare och om de använder det om barn/unga som de möter i arbetet. Det andra momentet var mer omfattande. Då gjorde deltagarna en rundfråga på arbetsplatsen till kollegor och till barn/unga om vad delaktighet är för dem. Frågorna arbetades fram tillsammans i cirkeln och insamlingen skedde enkelt när lämpligt tillfälle gavs på arbetsplatsen. Redovisningen skedde muntligen vid cirkelträffar och blev underlag till den vidare diskussionen kring innebörden i delaktighetsbegreppet. En sammanställning finns i bilaga 1 och under punkt 3.

2. Problemformuleringar, tematisering

Hur tar gruppen sig an det övergripande syftet? Vilket eller vilka områden vill man arbeta med?

Redan vid introduktionsmötet på Långholmen blev gruppen enig om en problematik som de hållit fast vid sedan dess. De formulerade tesen att socialarbetarna har kunskapen som behövs för att arbeta med delaktighet, men de upplever det svårt att omsätta denna i praktiken. Frågorna som cirkeln skulle kunna ta sig an var: Är det så? Varför? Vilka hinder finns? Hur kan de överkommas?

Denna grundproblematik handlar om att genomlysa gapet mellan kunskap och praktik. Syftet med cirkelarbetet kan därför uttryckas som att beskriva *gapet* mellan socialarbetarens föreställningar (kunskapen) om hur de ska få barn/unga att bli delaktiga i dessa situationer och barns/ungas egna upplevelser av att verkligen vara, eller inte vara delaktiga. Har

socialarbetaren lyckats att skapa förutsättningarna för delaktighet och därmed överbrygga gapet?

Utifrån sin egen yrkespraktik problematiserade och fördjupade cirkeldeltagarna sitt delaktighetstänkande. De borrhade sig in i skillnaden mellan kunskap formulerad i skrift och kunskap som praktik. Det är denna skillnad som deltagarna beskriver som ett gap mellan kunskap och handling, veta och göra. När svar och förklaringar till gapet inte är helt enkla eller självklara, söks nya kunskapsformer för att begripa och förstå var hindren kan finnas. Forskningscirkeln har blivit en sådan form som kan förena egna erfarenheter, reflektion tillsammans med andra, aktuell kunskap för att, som i detta fall, kunna genomlysas studieobjektet: gapet. Forskningscirkeln har gjort skillnad, som deltagarna uttryckt det.

Konklusionen från dessa inledande möten blev *Vi vill göra skillnad*, dvs. nu ska det hända något! Inte mer snack! Denna insikt hos deltagarna präglades av en viss irritation.

3. Begreppsförståelse, processen hos deltagarna

Hur har man valt att reflektera och förhålla sig till centrala begrepp som t.ex. delaktighet, brukarmedverkan, brukardelaktighet?

Ganska naturligt fokuserade cirkelarbetet från början på att diskutera de grundläggande begrepp som vårt arbete handlade om, delaktighet, inflytande och makt. Vilken innebörd gavs dessa begrepp? Deltagarna konstaterar att socialarbetare kan tolka begreppen olika och det kan framför allt barn och unga också göra. Man konstaterade vidare att dessa begrepp används olika i kommunerna, kritiserats av vissa och framhålls av andra. Socialarbetare kan t.ex. se en risk med delaktighetsbegreppet om de utgår från att den unge ser det som lika med "att få det jag vill", vilket leder till problem i det fortsatta samarbetet mellan socialarbetaren och barnet/den unge. Sådana inställningar som beskriver delaktighet som riskfyllt kan finnas samtidigt som det finns en positiv vilja att öka de ungas delaktighet. Detta kan vara exempel på vad som kan dölja sig i gapet. Därför är det viktigt att inom socialt arbete föra en dialog kring begreppens innebörd, praktiska tillämpning och möjligheter och hinder. Till dessa begreppsdiskussioner användes några av artiklarna i kursmaterialet som utgångspunkt, liksom svaren från den rundfrågning som deltagarna gjorde. Ganska snart övergavs teoretiska eller abstrakta resonemang kring denna problematik till förmån för egna erfarenheter och personliga reflektioner. Deltagarna har strävat efter att skapa sin egen kunskap kring vad delaktighet för barn och unga kan innebära i praktiken genom ett induktivt tillvägagångssätt.

Begreppsdiskussionerna har lett till att delaktighet framträtt som ett begrepp med flera dimensioner. Efterhand tycktes olika lanserade definitionerna av begreppet vara mindre användbara och istället granskade cirkeldeltagarna sina egna beskrivningar baserade på s.k. "tyst kunskap", erfarenhetsbaserad kunskap.

Redovisning av rundfrågan om delaktighet:

Denna rundfråga (moment 2, se bilaga 1) är på inget sätt en genomarbetad enkät utan gjordes för att väcka ett gemensamt engagemang kring hur begreppen kan omsättas i praktiken. Frågorna var öppna och gav stor frihet till att improvisera. Till kollegorna: Vilken innebörd lägger du i ordet delaktighet? När är barn delaktiga? När barn inte är delaktiga? Vad kännetecknar en socialtjänst mer mycket delaktighet? Till barnen: Vad innebär ordet delaktig för dig? (delaktighet uttrycks så det kan förstås). När har du upplevt delaktighet? När har du inte upplevt dig delaktig?

Rundfrågan gav underlag till fortsatt diskussion om hur delaktighet kan uppnås. Det visade sig vara svårt att finna lämpliga situationer för att tillfråga barn och unga och det blev därför bara 6 ungdomar som intervjuades.

Däremot ställde kollegor villigt upp och delade med sig.

De unga som intervjuades hade olika syn på vad delaktighet var för dem. Men det fanns ändå vissa likheter som t.ex. att de var intresserade av att få vara med och bestämma och fatta beslut. En reflektion kan vara att för barn och unga är det svårt att nyansera hur man kan vara delaktig på olika sätt och att de är mer upptagna av resultatet, dvs. vad som ska hända än vägen dit. Det kan handla om i vad mån du vet om hur du kan vara delaktig i olika situationer och på olika arenor.

De unga som blev tillfrågade nämnde inte särskilt att det var viktigt att bli lyssnad på vilket är det som socialarbetarna framför som en avgörande del i bemötandet. Det som avspeglas i dessa svar kan vara att de unga inte är så bekanta med vägen till att bli delaktig och de många vägar och möjligheter som kan leda dit, medan socialarbetarnas utbildning ger en helt annan nyanserad bild av denna process.

De tillfrågade socialarbetarna såg mötet och hela processen i kontakten med barnen/de unga som ett delaktighetsarbete. Viktigt är att lyssna, låta de unga berätta, att informera och vara öppen kring det som händer och ska hända. Hinder eller dilemman kan vara att inte ha tillräckligt med tid vid möten, att man tror att den unga är delaktig men inte är det, och att föräldrarna inte tillåter kontakten.

4. Frågeställningar

*Vilken eller vilka frågeställningar har gruppen valt att fördjupa sig i/söka svar på?
Varför – motiv till valet av just den/de frågeställningarna?*

Under cirkelns gång kom det fram flera olika frågeställningar och problematiseringar som diskuterades. Efterhand som huvudfrågan benades upp lades sidospår till sidan för att hålla fokus. Huvudfrågan fångar många olika situationer och delar av social barnavård som på olika sätt belyser delaktighetens olika dimensioner, hinder och möjligheter. Förutom huvudfrågan: Gapet mellan socialarbetarens och barnets/den unges upplevelse av delaktighet i mötet; Vad är det som gör att vi tycker att vi gör barn delaktiga trots att de inte upplever det så? framkom flera andra viktiga spår:

- De yngre barnen är en stor utmaning som ofta undviks då ungdomar anses vara lättare att förstå. Kanske ska vi anta utmaningen och ge oss in i de yngre barnens värld? Hur gör vi det?
- Tänker socialarbetarna på att föra fram de ungas talan till chefer och politiker som barnen inte automatiskt möter?
- Nedprioriterade ärenden avskrivs ofta. I dessa fall finns det risk för att barnets/den unges delaktighet aldrig blir aktuell. Man kan missa viktiga förebyggande insatser sett ur barnets perspektiv.
- Klagomålshantering för barn och ungdomar? Hur kan Barnombudsman användas för att möjliggöra att de unga själv kan ta initiativ och få stöd?
- Hur ska man agera för att hantera föräldrarnas möjlighet att förhindra att den unge och socialarbetaren får egen kontakt?
- Vad kan vi lära av BBIC-pedagogiken? Men är det metoder som saknas?
- Hur kan organisationen och dess styrning underlätta eller förhindra socialarbetarens möjligheter att införa underlättande arbetsformer?
- Glömmer socialarbetaren det vardagliga mötet och ser bara myndighetsutövningen?
- Är det bara socialarbetare som brinner för denna fråga som söker förändring? Hur kan man bredda intresset?
- Hur klarar socialarbetaren av att balansera den obalans som finns i mötet vad gäller beslutsfattande?
- Vad kan de unga lära oss om vad som är stödjande arbetsformer?
- Rent administrativa hinder finns i organisationen och i riktlinjer som är styrande för socialarbetarens uppgifter. Hinder för ett gott socialt arbete för att nå de ungas delaktighet gör att man har för lite tid för genuint möte. Det gör att man "hinner" inte informera på barns språk och utifrån deras förståelseramar. Att lyssna utan att följa upp barnets berättelse kan leda till brott i tilliten. Vad menar de med delaktighet?
- Metoder för att samtala med barn eller barn med intellektuella funktionsnedsättningar finns men alla behärskar dem inte.
- Möteslokaler och atmosfären som möter barnen är vuxnas värld. Maskorsbarnen har lösningar.

Detta är exempel på frågeställningar som har diskuterats under cirkelträffarna. Cirkeldeltagarna har varit trogen sin övergripande fråga och reflekterat utifrån denna. De menar att många av dessa frågor är möjliga för socialarbetaren att finna lösning på dvs. att överbrygga gapet. Det krävs att man engagerar sig i att förändra sin arbetsmetodik genom att reflektera över det egna agerandet och låter detta möta den unges upplevelse av mötet. Detta skulle kunna sammanfattas som att socialarbetaren förändra sin *mentala inställning* mot ett delaktighetstänkande som grundar sig i barnets perspektiv och helhetsbild av sin värld. En väg mot denna mentala inställning kan vara att tillsammans med andra reflektera och granska den egna praktiken såsom skett i cirkelarna. En viktig källa till kunskap är barn och unga

själva som befinner sig i centrum för denna problematik. Kan vi hjälpa dem att se delaktighet som en väg mot inflytande utifrån de ramar och normer som gäller oss alla? Detta är en frågeställning som funnits med hela tiden men hur detta kan ske har inte formulerats.

5. Perspektivval

Har man valt särskilda perspektiv för att betrakta och förstå sitt "studieobjekt"? Hur och varför? Sammanhang och (professionell) miljö? På vilken nivå? (individ-, organisation eller struktur.)

Under flera träffar testas erfarenheter och tankar om skillnaden mellan barnets/den ungas perspektiv och socialarbetarens. Vad är de ungas perspektiv och hur får man ta del av det? Hur kan vi komma nära detta för att förstå deras värld? Gunvor Andersson, som besökte cirkeln, tog upp detta (se också hennes artikel). Hon påpekar vikten av att hålla dessa perspektiv isär och respektera att barnet har sitt perspektiv i en barnvärld. Det är alltför ofta att barnperspektiv blir barnet sett utifrån vuxenvärldens sammanhang och så tappar man bort barnets eget perspektiv. Det kan tyckas självklart att skilja dem åt men samtidigt finns många situationer i verkligheten som komplicerar i direkta möten. Socialarbetaren ser svårigheter som t.ex. att det handlar om ett litet barn, föräldrarna vill inte ge barnet egen plats vid samtalen, socialarbetaren saknar erfarenhet av hur samtalen kan ske.

Cirkeldeltagarna tar också upp andra perspektiv som kan förekomma utöver den unges; organisationens/myndighetens, socialarbetarens/det professionella, föräldrarnas och den unges, arbetsplatsens. Det finns också aktörer utanför socialtjänsten som kan ha stor betydelse för barnets möjlighet att bli delaktig i hur det egna livet utvecklas. Det handlar t.ex. om BVC, MVC och skola som är viktiga för att tidigt uppmärksamma barns behov av stöd. På något sätt finns här ett hinder som gör att det anmäls få barn som misstänks fara illa via dem. Cirkeldeltagarna har flera möjliga förklaringar till detta men problemet kvarstår som något som oroar. Det visar tydligt att socialarbetarna måste ha stöd eller in put från andra i samhället för att överhuvudtaget kunna lyfta barns behov. Man tror att barnkonventionen som nu implementeras i hela välfärdssamhället kommer att underlätta för sådana tidiga kontakter och utökat samarbete.

Det tycks vara lätt för vuxna att försöka översätta barns berättelser in i sin egen vuxenvärld, vilket Gunvor Andersson understryker inte ger barnets perspektiv. Hur ska man lära sig barnets värld och sätt att tänka? Vad är viktigt för barnet nu? Hur bedömer barnet det som hänt ur sin världsbild? Är det svårt för barnet att formulera sig pga förväntningar och förutfattade uppfattning om vad som ska ske i kontakten med socialarbetaren?

Cirkeldeltagarna var överens om att det behövs tips om hur man kan använda barn och unga som resurser för att förstå deras vardag. Organisationer som har en generell bild av hur barn t.ex. i fosterhem upplever detta kan vara en väg för att öka förståelsen. Det ger en baskunskap som man kan utgå från i det

individuella mötet. Att ha möjlighet till samarbete med en skånsk version av Maskrosbarnen skulle kunna betyda mycket i detta arbete.

Cirkeldeltagarnas tankar rör hur barn och unga kan användas som resurser för att förstå deras sätt att tänka om sin vardag. Vägen till socialarbetarnas fördjupade förståelse för barns sätt att tänka i sin värld, skulle således gå via eller med hjälp av ett barns egna berättelser, dels i det enskilda mötet, dels i form av samarbete kring delaktigheten på generellt plan. Kan de unga bli de vuxnas läromästare i detta sammanhang? En positiv följd av att visa intresse på detta sätt kan bli att de aktiveras och inser att det är lönt att bli en part i arbetet.

Den professionella utmaningen är att balansera klientens delaktighet och verksamhetens och lagstiftningens riktlinjer. Detta är också perspektiv som alla involverade måste förhålla sig till. Vad händer när parternas rättigheter, skyldigheter, verksamhetens uppdrag enligt lag och det professionella arbetet möts? Klienters delaktighet måste således betraktas ur flera perspektiv som ska jämkas samman i något som efter omständigheterna är bra för klienten – ur klientens perspektiv. Detta dilemma har deltagarna vänt och vridit på utifrån sina olika erfarenheter och uppfattningar om begreppets innebörd. Ett barnperspektiv som framförs av unga människor som själv upplevt att vara föremål för socialtjänst eller social service är medlemmarna i föreningen Maskrosbarn som presenterades vid introduktionen på Långholmen. Deras checklista för hur möten mellan unga i behov av stöd och hjälp och socialarbetare har uppskattats. Hur blir man bemött och vad möter den unge när han eller hon träder in i ett väntrum som i regel är anpassat för vuxna. Vilka föreställningar väcks?

Listan med förslagen är enkel och konkret och har diskuterats på deltagarnas arbetsplatser. Den är lätt att presentera för kollegor och chefer. Det kan på så sätt bidra till förändring på ett generellt plan som kan få stor betydelse för de ungas delaktighet i fortsatta kontakten. Maskrosbarnens synpunkter känns trovärdiga och självupplevda. De utvecklar olika vägar för att sprida kunskap om hur barn och unga kan hjälpa till att förändra attityder till betydelsen av delaktigheten.

Vid flera tillfällen har cirkeldeltagarna berört hur man kan organisera kontakten med barn och unga med erfarenhet av social barnavård för att få en mer kontinuerlig uppföljning av ett delaktighetsarbete.

Hur kan barn och unga bli delaktiga i utvecklingen av socialarbetarnas *mentala inställning*? Varför lyckas vi inte förmedla delaktighet så som vi vill? Vanliga förklaringar är att man har ont om tid, rutinerna blir viktigare och tar tid samt att organisationen kan "ta död på visioner". En reflektion som kommer fram är att socialarbetarna borde rannsaka sig själva och fundera över om "man gör det man säger man gör". Är det tomta ord när man säger att man vet hur man bör göra för att klienten ska bli delaktig? Detta bör kanske varje socialarbetare som möter barn fundera över. *Kan barn göras delaktiga i socialarbetarens försök att belysa och förstå sitt eget agerande?* Cirkeldeltagarna tror att det är möjligt. Redan använder socialarbetare enkla metoder för att få feedback från de unga genom att man avslutningsvis frågar hur de upplevt

kontakten. Men det är inte alltid detta kan ske. De små barnen ges nog sällan denna möjlighet att berätta hur det upplevt kontakten. Sådana dialoger kan kanske göra det mer meningsfullt för barn och unga att bli mer aktiva i det arbete som handlar om dem. Allt för ofta ser man unga som har passiviserats eftersom de inte har upplevt att det spelar någon roll vad de tycker, det inte är lönt att säga något. Båda parter kan vinna på detta.

6. Metod och arbetsprocessen i cirkeln

Hur har man gått tillväga? Vilka kunskapskällor har använts? Hur har de använts?(Inkludera både litteratur och data man själv samlat in.)

Se punkt 1, 2 och 3.

7. Resultat BUD-cirklar (Barns och Ungas Delaktighet)

Bakgrund:

Projektidén tar fasta på att förändringsarbete som rör mänskliga möten måste handla om att ändra inställningen till barns medverkan och delaktighet i deras kontakt med socialtjänsten. Det handlar om att socialarbetaren tillägnar sig en beredskap för eller en "mental inställning" till vad barns och ungas delaktighet i sådana situationer kan innebära. En sådan inställning måste grunda sig i kunskaper, metoder i socialt arbete, i lyhördhet för klientens behov osv. Mycket av detta är självklara yrkeskunskaper för socialarbetaren, men inte allt. Det kan vara en fråga om avsaknad på relevant bemötandemetod och samtalsmetod. Samtidigt understryker deltagarna att man inte söker en metod med stort M som man tror förändrar allt. Det är mer på det mänskliga planet lösningen ska finnas. I detta delaktighetsarbete kan också finnas osäkerhet kring rättigheter, sociala och etiska konsekvenser när de unga får ökad delaktighet vilket också ska rymmas i beredskapen för att hantera situationen. Och allt detta sett utifrån de ungas perspektiv. När kontakten inleds finns det inget givet hur medverkan ska se ut, eftersom det blir den unge och socialarbetaren som tillsammans samtalar fram delaktigheten, hur den ska ske.

Det som fångas i den "mentala inställningen" handlar inte bara om att vilja göra barnet eller den unge delaktiga, utan det är mer svårdefinierbart än så. Delaktighetens möjligheter och gränser, maktbalans i mötet socialarbetare och barn/unga, situationens begränsningar osv. är aspekter som inte har uppenbara eller självklara rätt eller fel svar. Detta medför att socialarbetaren tillsammans med andra kollegor som möter samma problematik tillsammans kan penetrera olika infallsvinklar och fundera över möjliga handlingsvägar. På så sätt byggs successivt upp en mer generell erfarenhetsbank av delaktighetsarbete med unga inom sociala barnavården.

För cirkeldeltagarna har en sådan process satts igång. Deltagarnas reflekterande samtal i cirkeln har stimulerats av att lyssna på varandras erfarenheter, undringar och ibland ofärdiga tankar kring delaktighetsproblematiken. Samtliga har i sitt arbete sedan länge medvetet arbetat med olika personligt utarbetade metoder i mötet med barn och unga för att öka deras delaktighet i den aktuella situationen. Trots denna medvetenhet finns osäkerhet kring vad medverkan och inflytande ska, kan

och får innebära. Cirkelarbetet har kunnat ge nya dimensioner som den professionella kunskapen inte så lätt kan avslöja. Detta är ett sätt att bringa fram och synliggöra den tysta kunskapen. Forskningscirkeln har visat sig kunna ge dessa förutsättningar för kunskapsväxt och cirkeln har därför kommit fram till att föreslå att flera cirklar skapas. Syfte är då att tillsammans med kollegor delta i reflekterande samtal samt att prova konkreta förändringsförslag i den egna praktiken, för att öka barns och ungas upplevda delaktighet i kontakten med sin socialarbetare.

Genom att ge fler socialarbetare möjlighet till ett sådant utvecklande samtalsklimat skulle kunskapsanvändning och attitydförändring kunna gå hand i hand.

Projektidén

Deltagarna från denna Forskningscirkel blir gruppleddare för nya cirklar bestående av socialarbetare som möter barn och unga för utredning eller behandling/insatser. Dessa grupper benämns BUD-cirklar, **B**arns och **U**ngas **D**elaktighet. Cirkelledarna arbetar i par med cirka 6 – 8 deltagare. Antal BUD-cirklar som startar i Skåne i fas 2 är osäkert. Det kan bli en, två eller tre. Tanken är att en central grupp för cirkelledare finns parallellt bland annat för att utarbeta och utvärdera ett lämpligt cirkelmateriale som kan användas vid kommande cirklar.

Cirklarna startar under hösten 2012 och träffas då 3 gånger under hösten och 2 gånger våren 2013. Mötestiden bör vara 2,5 timmar och man träffas en gång i månaden. Som upptakt till cirklarna (om flera startar samtidigt) är det möjligt att ha en gemensam träff för alla cirkeldeltagare för att presentera problematiken kring barns delaktighet, t.ex. genom en inbjuden gästföreläsare. Medan cirklarna pågår träffas cirkelledarna i en egen reflektionsgrupp ett antal gånger. Denna grupp leds av forskningsledaren från FoU Välfärd som ingår i projektet. Antal deltagare som vill fortsätta som cirkelledare avgör hur många cirklar som kan starta. Optimalt kan det bli fyra cirklar med två cirkelledare i varje. Även färre cirklar kan ge viktig erfarenhet om detta arbetssätt.

Innehållet i cirkelarbetet ska ha fokus på följande: inventera deltagarnas kunskaper kring barns/ungas delaktighet i kontakten med socialtjänsten, förmedla ny kunskap genom reflektion och att prova denna i praktiken, sprida erfarenheter mellan deltagarna, stimulera till självreflektion och reflektion tillsammans med barn/unga som man möter. Förslag på teman för träffarna är:

1. Hur tolkar vi begreppen delaktighet, barns medverkan, inflytande?
Genomgång av olika perspektiv och definitioner.
2. Problematisera delaktigheten i praktiskt socialt arbete. Vilka hinder finns?
Hur kan små barn vara delaktiga? Olika typer och grader av delaktighet.
3. Gapet. Vågar vi låta barn och unga vara delaktiga? Vad är det svåra? Gör vi som vi tror att vi gör?

Målet med cirklarna ska vara att öka chanserna för att barn och unga blir bemötta på ett sätt som inbjuder dem till att vara delaktiga i den process som de delar med socialarbetaren. Vägen dit går genom att socialarbetarna blir

medvetna om betydelsen av ett medvetet förhållningssätt som tar sig uttryck i konkreta handlingar för att tillsammans med barnet/den unge öka dennes upplevelse av att vara delaktig. Cirkelsamtalen ska leda till att socialsekreterarna kan omsätta sina kunskaper om delaktighet i handling, känna självförtroende och mod att prova olika vägar för detta och att föra en dialog med barnet/den unge om deras delaktighet i den aktuella situationen. Handlingar kan vara att mycket konkret förbereda och genomföra sin kontakt med barnet/den unge så att de själv beskriver sig ha varit delaktiga. Målet blir således att överkomma *gapet* mellan kunskap om delaktighetens betydelse och konkretisering av denna i handlingen. Gapet finns mellan att veta och att handla, att ha kunskap och att kunna omsätta den, dvs. den "mentala inställningen".

Idé till cirkelmetod. Metoden ska understödja syftet dvs. ska stödja utvecklingen av den "mentala inställningen" till konkreta handlingar i mötet med barnet/den unge. Samtalen i cirkelarna ska vara reflekterande där kunskap och erfarenheter uttrycks och får möta andras tolkningar och uppfattningar om vad delaktighet kan vara, konsekvenserna, hinder och möjligheter. Mellan cirkelträffarna får deltagarna dessutom praktisera olika uppgifter som de genomför i sitt arbete med barn eller unga. I cirkelsamtalen granskar och reflekterar deltagarna sedan över sina intryck från dessa uppgifter. Förslag till sådana uppgifter kan komma från cirkeldeltagarna själva eller föreslås av cirkelledarna. Exempel hämtas från material som presenterats av de andra Forskningscirkelarna i Fas 1.

Det krävs en viss struktur för arbetet i cirkelarna för att deltagarnas erfarenheter och tillägnade färdigheter ska kunna nå målet. Cirkelträffarna hålls därför samman av vissa teman som cirkelledargruppen bestämt. På så sätt blir samtalen fokuserade. Uppgifterna som deltagarna utför på sina arbetsplatser är gemensamma för alla cirkelarna. Var och en av deltagarna ska föra en personlig logg över tiden med cirkeln för att notera den egna utvecklingen.

Cirkelledarna guidar samtalen och väljer tillsammans med gruppen ett upplägg för mötena. Cirkeldeltagarna ska vara delaktiga i processen och kunna ha inflytande över utformningen upplägg av cirkelarna.

Cirkelledargruppen: Cirkelledarna har ansvar för att guida samtalen och tillsammans med deltagarna lägga upp arbetsprocessen. Cirkelledarna samarbetar för att ta fram ett material, artiklar, teman och uppgifter som ska vara stöd för samtalen. Mellan cirkelträffarna träffas cirkelledargruppen förslagsvis efter två cirkelträffar och före den sista träffen. Gruppen träffas en gång sedan cirkelarna avslutats för att summera och resonera kring erfarenheterna. Det blir sammanlagt 4 träffar i cirkelledargruppen.

Avslutning och resultat: Vid en avslutande träff (utöver de fem) under våren 2013 samlas alla som varit med i cirkelarna samt berörda chefer från kommunerna för att utvärdera erfarenheterna. I det läget kan erfarenheterna från denna kunskapsbaserade utvecklingsform summeras och värderas. I första hand gäller det huruvida deltagarna upplever att de förändrat och

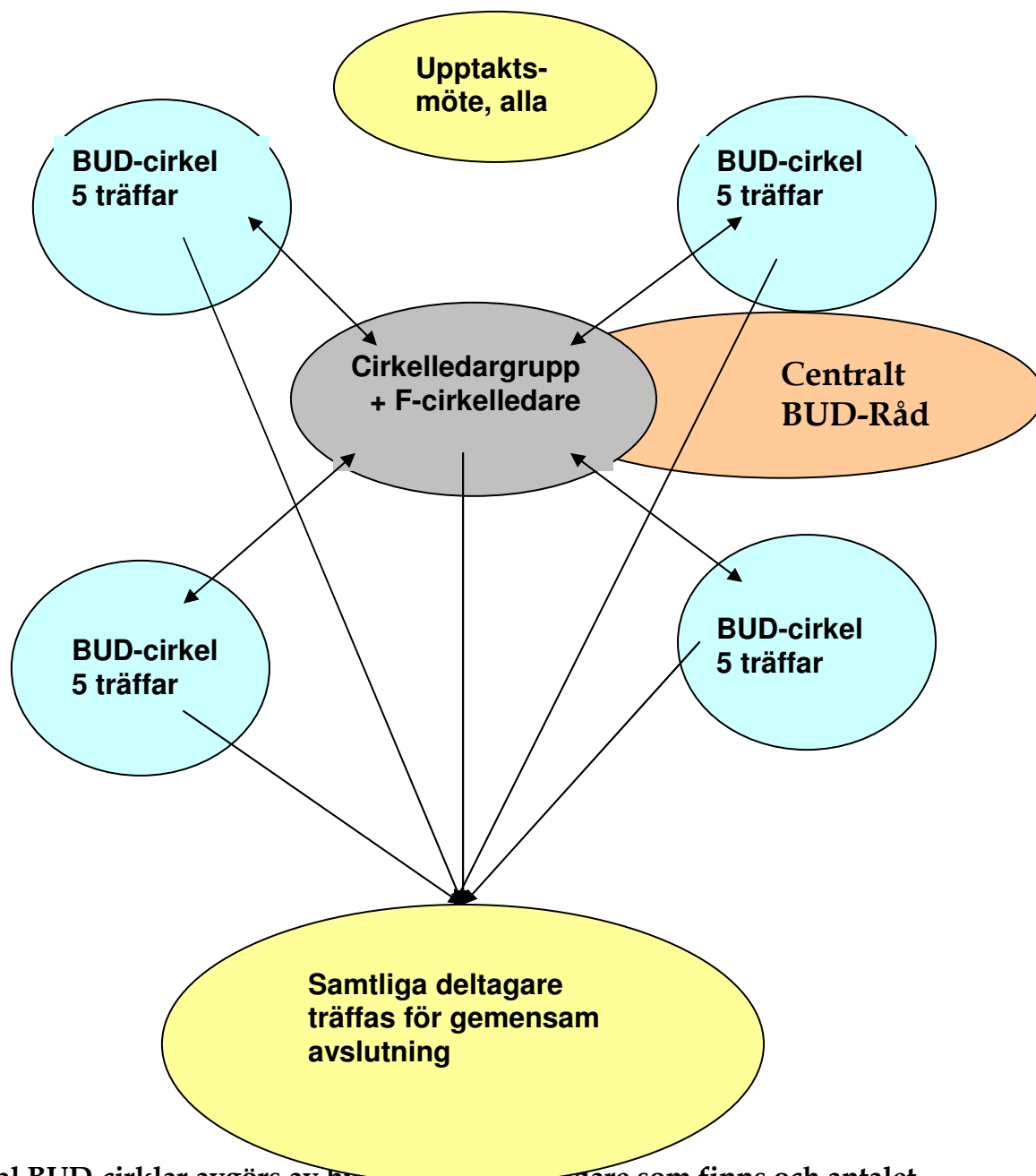
utvecklat sitt sätt att arbeta med barn och unga, men också hur de upplevt denna arbetsform.

En framgångsfaktor, utöver målet för cirkelarna, kan vara att varje cirkel genererar nya cirkelledare till nästa spridningsomgång. I det läget kan samtliga kommuner i Skåne erbjudas att vara med. Ytterligare en möjlig framgångsfaktor kan vara att de som är cirkelledare upplever en ökad kompetens även på ett generellt plan som handlar om att omsätta teori i praktik. Cirkelledarnas erfarenheter ska också utvärderas och kan leda till att en handledning för cirklar om barns och ungas medverkan inom socialtjänsten kan sammanställas som en guide för fortsatta cirklar. Det är viktigt att cirkeldeltagarna under arbetets gång återför sina reflektioner och erfarenheter till kollegor på arbetsplatsen.

Ytterligare en viktig framgångsfaktor bör vara att barn och unga med egna erfarenheter av socialtjänsten som resurs i utvecklingsarbetet. Frågan hur barn och unga, som själva är i kontakt med socialtjänsten eller har varit det, kan bidra till att öka insikten i betydelsen av att de blir äkta delaktiga i kontakten med sin socialarbetare, har diskuterats i forskningscirkeln. Formerna för hur det kan ske är dock inte enkla att finna. En början kan vara att kommuner som ingår i detta projekt tillfrågar unga och även vuxna med tidigare erfarenheter av socialtjänsten, att delta i ett Råd (BUD-råd) för att inledningsvis mer övergripande diskutera hur ett sådant samarbete skulle kunna utformas. Ett BUD-råd kan hållas samman av FoU Välfärd och vara en central resurs för kommunerna och för BUD-cirkelarna.

BUD-Cirklar, Förslag till steg 2 i projektet.

BUD = Barns och Ungas Delaktighet

Antal BUD-cirklar avgörs av hur många cirkelledare som finns och antalet intresserade kommuner.

Deltagare i BUD-cirklarna kan fortsätta som cirkelledare i nya BUD-cirklar.

BILAGA 1

Analys av svaren från rundfrågan till kollegor samt till barn och unga om barns/ungas delaktighet i sociala barnavården

Frågorna till barn och unga var:

- Vad innebär ordet delaktig för dig? (delaktighet uttrycks så det kan förstås)
- När har du upplevt delaktighet?
- När har du inte upplevt dig delaktig?

Frågorna till socialarbetarna var:

- Vilken innebörd lägger du i ordet delaktighet?
- När är barn/unga delaktiga? När är de inte delaktiga?
- Vad kännetecknar en socialtjänst mer mycket delaktighet?

Sammanställningen omfattar intervjuer med 21 personer, 5 av dessa är barn och ungdomar som haft kontakt med socialtjänsten och 16 är socialarbetare som arbetar med social barnavård inom socialtjänsten. Intervjuerna är gjorda av cirkeldeltagarna eller kollegor till dem.

Samtliga tillfrågade har fått besvara tre eller fyra enkla frågor om delaktighet. Barnen/de unga har fått svara på när de upplevde respektive inte upplevde sig delaktiga och socialarbetarna har fått svara på när de upplever att barn är delaktiga respektive inte delaktiga i möten med socialarbetaren. Utöver dessa frågor har socialarbetarna svarat på vad de anser kännetecknar en socialtjänst med hög grad av brukardelaktighet. Alla har svarat på en fråga om vad delaktighet betyder för dem personligen. Nedan följer ett par teman som framkommit vid bearbetning av intervjuerna.

Innebörden av delaktighet

Det framkom en viss skillnad mellan vad barnen och socialarbetarna ansåg att delaktighet har för innebörd. Flera av barnen kopplade ihop delaktighet med att få vara med och bestämma och fatta beslut om saker som angår dem. För dem var innebörden i att få vara delaktig lika med att vara aktiv i den process där beslut fattas. De framhöll inte betydelsen av att bli informerade om vad som händer i denna process. Överhuvudtaget nämns inte information som något som underlättar upplevelsen av att vara delaktig. Ett av barnen menade att delaktighet handlar om att få vara med och fatta besluten och inte att i efterhand få veta om vad som bestämts.

Socialarbetarna ger ordet delaktighet en annan innebörd än barnen. De beskriver delaktighet som att barnen få vara med och påverka utifrån sina förutsättningar. Det innebär att barnet/den unge erbjudas att uttrycka sin åsikt och vad de tänker, känner och tycker om situationen, vilket ge en möjlighet att påverka menar de intervjuade socialarbetarna. Ett par socialarbetare poängterar att delaktighet också kan innebära att barnet ges möjlighet till att avstå från att tycka till. Socialarbetarna menar att delaktighet inte bara är viktigt när det handlar om att fatta beslut eller göra val, utan även handlar om processen kring beslutsfattandet där det är viktigt att vara rak och

tydlig. Flera lyfter också fram vikten av att barnet/den unge förstår anledningen till varför någon annan fattar beslutet. Innebörden i delaktighet är också beroende av barnets/den unges förmåga och mognad, framhåller några socialarbetare.

För socialarbetarna tycks information ha en grundläggande betydelse för upplevd delaktighet oavsett om det handlar om en insats eller en social utredning där beslut ska fattas. Att barnet får adekvat information om det som rör dem och att socialarbetaren förklara hur arbetet på socialförvaltningen går till och hur olika delar i arbetet hänger ihop, lyfter socialarbetarna fram som viktigt. Likaså att informationen ska vara anpassad till barnets förmåga, språk och mognad.

Om att vara delaktig eller ej

På frågan om när socialarbetaren tror att barn/unga upplever sig delaktiga svarade många: "när de blir lyssnade till". Det avgörande är, menar de, att de får berätta om sina erfarenheter och upplevelser av olika situationer. Det gäller att ta sig tid att lyssna på barnen så att deras behov och känslor får stå i fokus för socialarbetaren bedömning. Genom att aktivt lyssnande får man veta vad barnet vill och kan se situationen från deras synvinkel. De flesta intervjuade socialarbetarna menar alltså att barn blir delaktiga när de blir lyssnade till och när deras åsikter tas i beaktande i beslutsprocessen. Detta behöver således inte innefatta själva beslutsfattandet. Socialarbetarna lyfter också fram att lyssnaren måste visa ett genuint intresse. De ger konkreta exempel på sociala insatser då det är viktigt att lyssna på barnen för att göra dem delaktiga. Det rör sig om situationer då barnet ska placeras i familjehem, när det gäller grad av umgänge med föräldrar eller val av insats som ska beviljas.

En av socialarbetarna för ett intressant resonemang om delaktighet som en subjektiv upplevelse. "Barn upplever delaktighet när de känner sig lyssnade på och den upplevelsen kan skilja sig från när vi tycker att vi lyssnar på dem." Det kan enligt denna socialarbetare vara så att när socialarbetarna tror att barnen blir delaktiga för att socialarbetaren lyssnar på dem, behöver det inte innebära att barnen själva upplever sig vara delaktiga. Hur man upplever "att bli lyssnad på" kan skilja sig mycket från person till person. Lyssnandet måste också förmedlas på ett meningsfullt sätt och med ett genuint intresse.

De intervjuade barnen och ungdomarna uttrycker mycket olika åsikter om hur de kan bli delaktiga. Svaren skiljer sig mycket åt och det är svårt att se tydliga mönster på samma sätt som i socialarbetarnas svar. Ett av barnen säger att han känner sig delaktig när hans socialsekreterare lyssnar på honom och han får säga vad han tycker och känner kring olika beslut. Detta barn skulle troligen uppleva sig delaktig om han träffade någon av de intervjuade socialarbetarna. Ett av barnen säger däremot tydligt "att bli lyssnad på innebär inte att man är delaktig". Men andra förslag på hur man kan bli delaktig är att bli visad respekt eller att kunna bidra till en förändring av sitt liv och ger konkreta exempel på detta från sin tid på institution. Barns och ungas upplevelse av att vara delaktig kan således skilja sig mycket mellan olika barn och ungdomar.

På den direkta frågan om när barn/unga inte upplever sig delaktiga hänvisar de flesta till motsatsen av att vara delaktig, men även nya infallsvinklar kommer fram. En socialarbetare säger att barnet kan välja bort delaktigheten på grund av bristande

tillit till socialtjänsten. Den aktuella situationen och socialtjänstmiljön kan inge otrygghet. Man kan ha dåliga erfarenheter från tidigare. Någon påpekar att trygghet är en förutsättning för att man ska våga öppna sig och berätta när någon vill lyssna på en. Känner barnet/den unge inte tillit kan man inte förvänta sig att de säger sin verkliga mening och vågar vara uppriktiga. Otrygghet anses öka risken för att barnet säger det han eller hon tror att socialarbetaren förväntar sig att han eller hon ska säga.

Ett dilemma för socialarbetarna i detta sammanhang är balansgången mellan hänsyn till föräldrarnas behov och barnets. De upplever att föräldrar kan utgöra hinder för barnens delaktighet genom att låta sina egna behov, intressen och viljor få styra. Barnen kommer i skymundan och deras delaktighet hindras genom att föräldrarna talar om sina rättigheter eller problem. Detta ställs på sin spets då föräldrar inte tillåter sina barn att ha en egen kontakt med socialarbetaren. En socialarbetare understryker socialtjänstens ansvar för att uppmärksamma barnet och att arbeta med att förändra föräldrarnas förhållningssätt i syfte att öka barnets möjlighet till delaktighet.

Lund den 2 mars 2012

Ann-Christine Gullacksen, Cirkelledare

Anna Wessberg